

RANKO STARAC

REZULTATI PRVE FAZE ARHEOLOŠKIH SONDIRANJA NA TRGU CIMITER U SENJU

Ranko Starac
Frana Kurelca 6
HR 51000 Rijeka

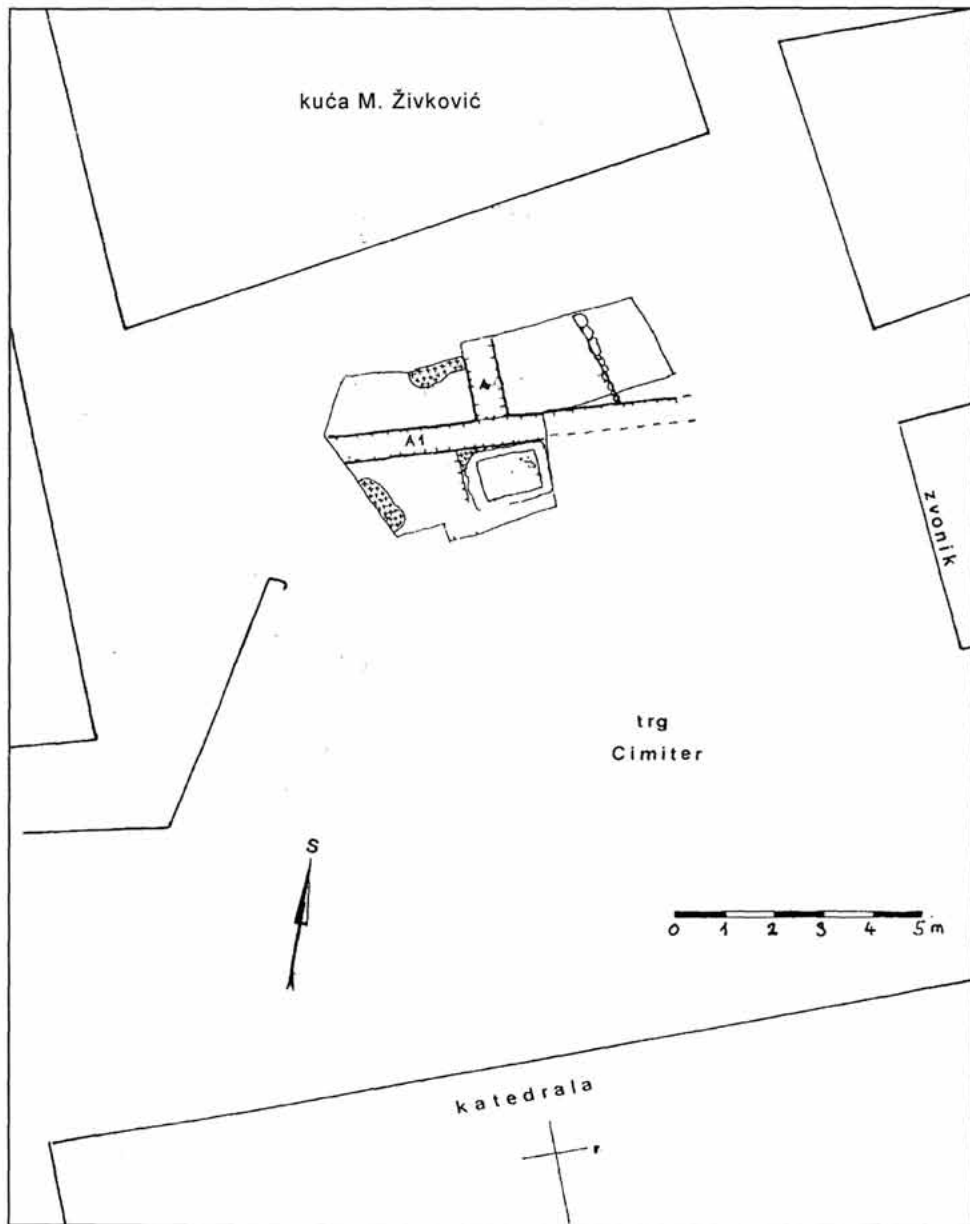
UDK:904(497.5):726.5(497.5)
Prethodno priopćenje
Ur.: 1999-02-12

Autor donosi izvješće o rezultatima sondažnih arheoloških iskopavanja na dijelu trga Cimiter ispred pročelja katedrale u povijesnoj jezgri grada Senja. Opisuju se otkriveni dijelovi triju prostorija prostranog arhitektonskog kompleksa, s djelomice očuvanim mozaičkim podovima. Analizom okolnosti nalaza i preliminarnom komparacijom otkrivenog motiva na mozaičkom ulomku autor navodi mogućnost da je riječ o ranokršćanskom mozaiku unutar bazilikalnog kompleksa građevina, nad čijim ruševnim ostacima uz poštovanje položaja i tradicije kulturnog prostora nastaje današnja katedrala sv. Marije i sv. Jurja.

Tijekom siječnja i veljače 1993. obavljena su za naručitelja radova (Fond za stambeno-komunalne poslove grada Senja) pokusna arheološka iskopavanja na malom Ožegovićevu trgu i trgu Cimiter unutar povijesne gradske jezgre.¹ Sondiranje na Ožegovićevu trgu nije dalo arheoloških nalaza, osim ostataka zatrpanog podruma recentno porušene stambene kuće.

Druga sonda postavljena je na sjevernom dijelu trga Cimiter, ispred pročelja katedrale, na rubu površine koja je do 19. stoljeća služila za gradsko groblje. Otkopana je površina od 33 m² (vidi Sl. 1). Površina obuhvaćena iskopom

¹ Radove je nadzirao potpisani kao vanjski suradnik tadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Rijeci. Ovim putem izražavamo zahvalnost na susretljivosti i gostoljubivosti stručnim službama Grada Senja, radnicima na terenu i zainteresiranim građanima.

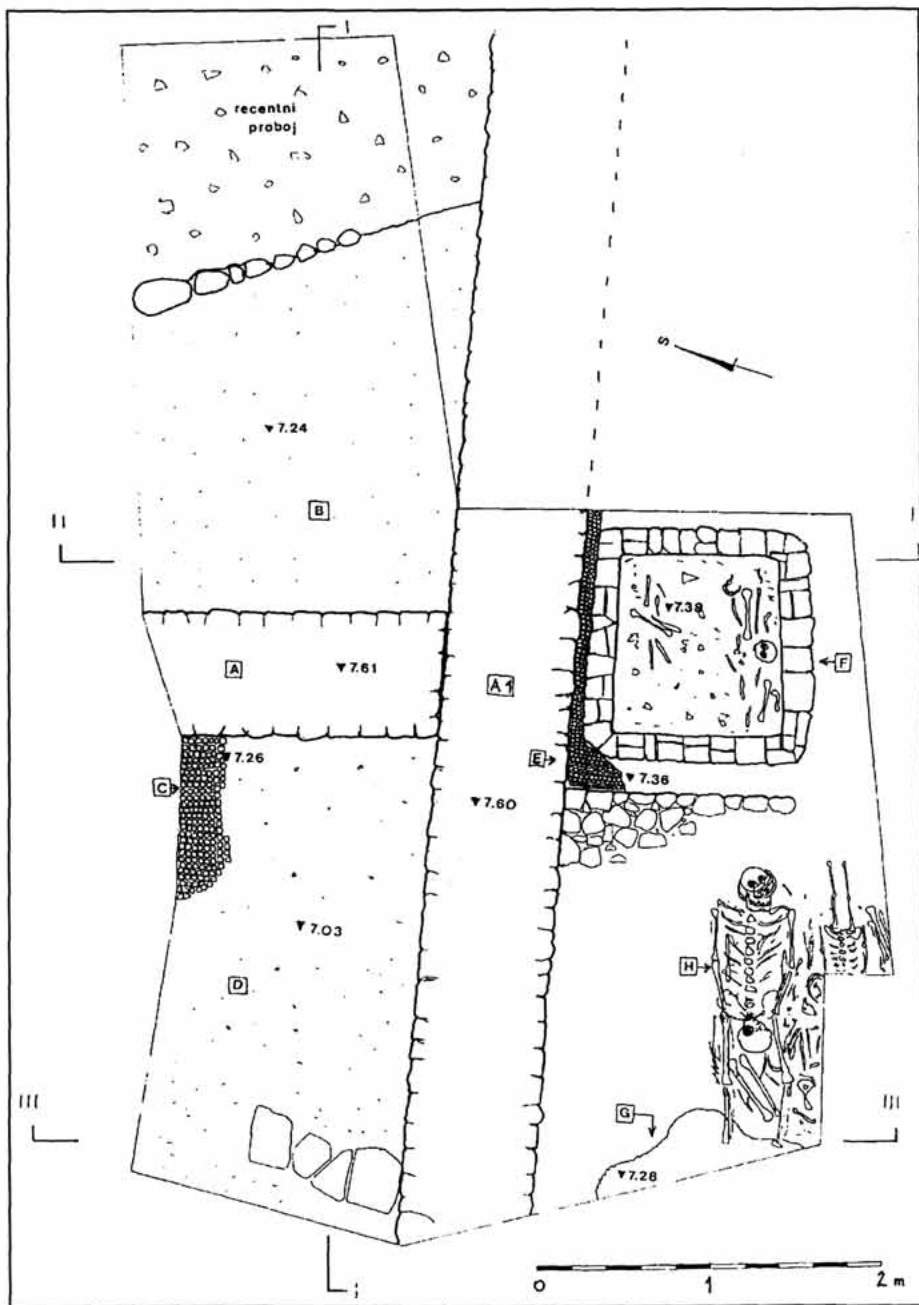
Sl. 1.

bila je ograničena na dijelove uličnog tla prekrivenog kamenim pločama položenim u pijesak. Veći dio trga, posebice pred pročeljem katedrale, u novije je vrijeme često krpan različitim komadima kamena i prekriven lijevanim betonom, koji ne bismo mogli skinuti bez uporabe mehanizacije. U proteklih stotinjak godina rubni, sjeverni dio površine trga (uz pročelje palače zlatara Živkovića), kao i sjeveroistočni ugao, višekratnim prekopavanjem i polaganjem instalacija ostao je bez arheoloških tragova. Zatečeni vrlo nisko očuvani segmenti antičke arhitekture zapravo su vrlo plitko pod suvremenim opločanjem, a također su vrlo plitko bili položeni i zatečeni ostaci kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih ukopa, pa nam se čini da je austrijsko opločavanje ulica ponešto i izmijenilo stariju površinsku niveletu.

Pravcem zapad-istok, gotovo usporedno s linijom pročelja katedrale, pruža se čvrsto građen zid "A1" (Sl. 2), debljine 60-62 cm, koji smo mogli potpuno otkopati u dužini od 4 m, a djelomice prateći vanjsko lice još 3 metra. Taj zid očuvan je u visinu od svega 20 do 60 cm. Na taj se zid okomito (s određenim odklonom) prislanja zid "A" (Sl. 2), čije je pružanje prema kući Živković prekinuto trasom kanalizacije. Taj zid jednake je debljine i svojstava kao prethodno opisani, pa oni praktično pripadaju istom građevinskom sklopu. Oba su zidana lokalnim kamenom bez izraženih redova, uz obilatu uporabu žbuke i komada keramike, tegula i amfora kojima su popunjavane šupljine unutar fuga i poravnava kamen.

Istočnije od zida "A" nalaze se ostaci kvalitetne bijedocrvenkaste malterne podnice "B" (vidi Sl. 2 i 4). Podnica je u svom pružanju prema sjeveroistoku uz rub trga posve uništena, pa u tom pravcu nismo proširivali površinu iskopa. Ispod razine podnice nalazi se poravnavajući sloj gruha od antičkog građevnog otpada koji prekriva sterilno tlo (vapnenački konglomerat pomiješan s glinovitom crvenicom). Nad podnicom gotovo do 20 cm debljine leži sloj gara i ostataka paljevine pomiješane s komadićima žbuke, sitnim ulomcima keramike i opeka.

Zapadno od zida "A" pod prostorije označene slovom "D" bio je teško oštećen djelovanjem korijenja, kako se čini, još od davnina. Ovdje smo pronašli nekoliko tegula položenih u pravcu sjever-jug, koje mogu biti ostatkom podloge kasnoantičke grobne konstrukcije. Tek uz rub sonde do mjesta proboja kanalizacijskog kanala zatečen je ulomak mozaičnog poda na posve prhkome i raspadnutom vapnenom mortu. Riječ je o jednobojnoj površini pavimenta načinjenoj od crvenih kocki dobivenih odsijecanjem tegula. Podloga ovog mozaika prhka je i porozna (to naglašavamo radi odbacivanja pomisli o nekakvoj vodospremi), posebice stoga što su tadašnji "majstori" u podlogu bacili mnoštvo ulomaka keramike, nagorjelih i usitnjenih koščica i ljuštore

Sl. 2.

morskih školjaka, što bismo ukupno mogli nazvati kućnim smećem. U tom naboju do sterilne razine tla uočen je i jedan ulomak tegule sa žigom SO(LONAS) (T. 2, 10). Tegule iz te padanske radionice česte su na sjevernom Jadranu,² a proizvodnja im pada u 1. stoljeće nakon Krista. Ovdje je pronađena i jednostavna kružna brončana predica s tnom, oblika rabljenog od početka do kraja antike.

Nad površinom mozaičnog fragmenta uočeni su i ulomci poliranih sivosmeđih mramornih pločica (dijelova "opus sectile") koje su u ovoj ili susjednim prostorijama bile aplicirane na zidove kao dekorativna obloga.

Od pokretnih nalaza iz spomenutih prostorija izdvojili smo među vrlo usitnjenim ulomcima one primjerke keramike koje možemo s priličnom sigurnošću datirati. Tu posebno izdvajamo ulomke kasnoantičke crveno glačane stolne keramike sjevernoafričkog podrijetla³ (vidi T. 1, 2, 3, 4, 5, 13). To su tanjuri ili male zdjelice⁴ karakteristične za naseobinske horizonte 5. i 6. stoljeća nakon Krista. U sloju podnog naboja prostorije "d" našlo se je mnoštvo sitnih ulomaka lončića, plitica, tanjura i poklopaca, tek djelomice premazanih crvenom prevlakom, od kojih neki primjerci imaju obode premazane sivom bojom (vidi T. 1-6, 12, 16).⁵

Posvuda, a najviše uz samo sterilno kamenito tlo, nailazi se na brojne ulomke amfora, na temelju kojih ne možemo točno odrediti tipove. Ipak, zanimljivo je da apsolutno dominiraju kasnoantičke amfore od četvrtog stoljeća do kraja šestog stoljeća.⁶ Izdvajamo ulomak drške amfore "rodskog" tipa (T. 2-1). Rodskim amforama transportiralo se je grčko i maloazijsko vino od početka principata, a kasnije se rjeđe upotrebljavaju u prometu s našom obalom.⁷

Vrlo su česti ulomci kvalitetno načinjenih amfora vanjskih stijenki premazanih gustim žućkastim ili smeđim premazom, često fino kanelirana, ili narebrena trbuha (T. 2-5).

Zanimljivi su ulomci amfora s vrlo izduljenim vretenastim dnom (T. 2-6, 7, 9) i oboda (T. 3-10), jer takve amfore nalazimo posvuda u primorju, ali i na predalpskim visinskim refugijalnim staništima unutar horizonta 6. stoljeća, tj. ranobizantskog doba.⁸ Te amforice često su premazane tankim maslinastim

² R. MATIJAŠIĆ, 1989, 61-71.

³ I. DVORŽAK-SCHRUNK, 1989, 91-99, T. 2, br. 7.

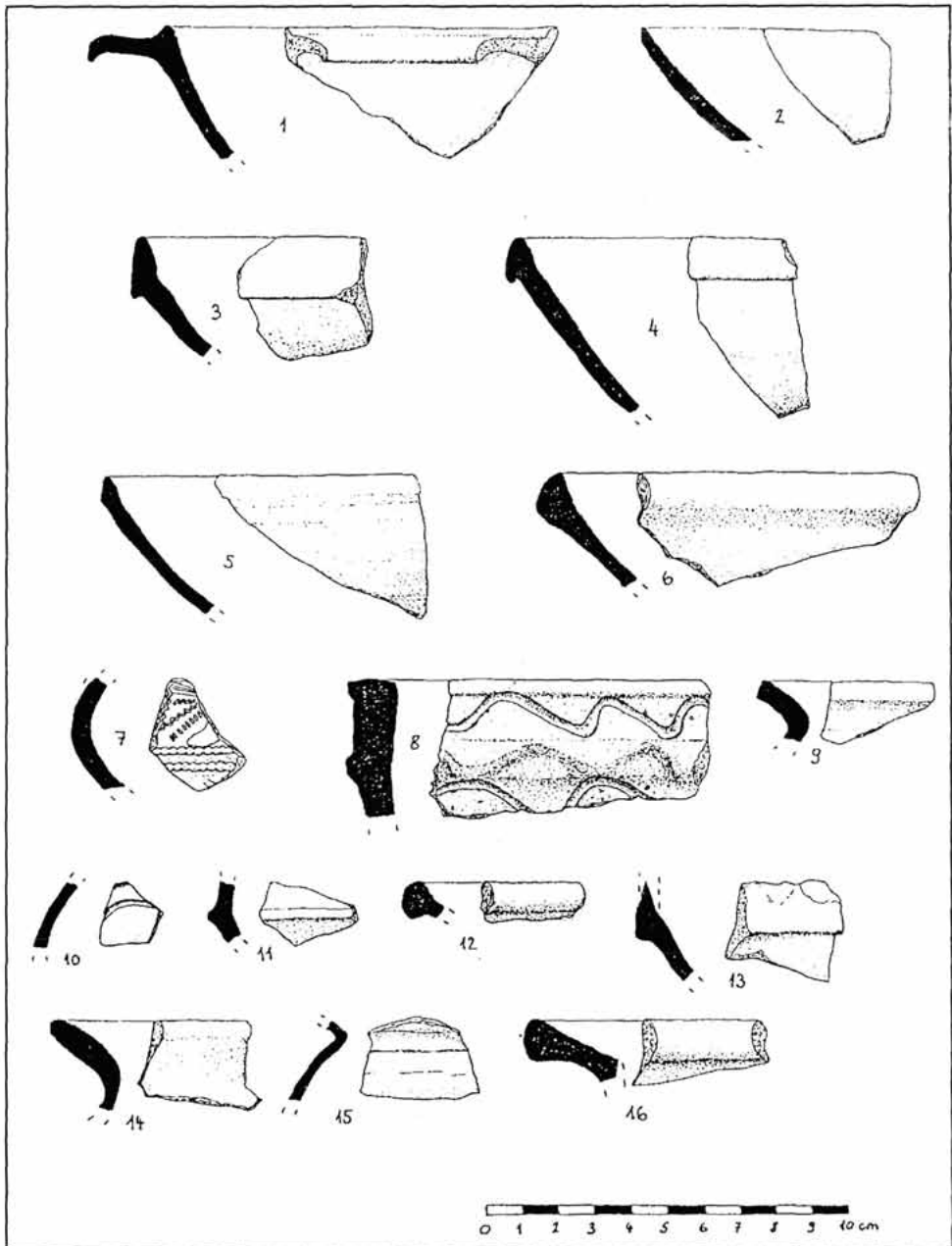
⁴ J. JELIČIĆ-RADONIĆ, 1994, 200-208, Sl. 1, Sl. 2.

⁵ Istraživanja stambene insule antičke Tarsatike u Užarskoj ulici dala su obilje takve keramike iz razdoblja 3. i 4. stoljeća.

⁶ T. BEZECZKY, 1994, 83, T. 1, Sl. 54.

⁷ M. ORLIĆ, 1982, 153-168, Sl. 5.

⁸ V. VIDRIH-PERKO, 1997, 333-358, Sl. 2, br. 23, 24, 25.

T. 1

premazom, stijenke su im tamnocrvene boje i dosta su loše pečene, a u literaturi su poznate kao "spatheion" tip.⁹

Ulomci keramike grublje fature tamnosive ili mrke boje pripisuju se lokalnim izrađevinama u tradiciji protoantičkog lončarstva. Međutim, veći lonci ili duboke zdjele za kuhanje s urezanim ili užlijebljenim motivom valovnice na ramenu importirani su s područja Ravene.¹⁰ Katkad je ta valovnica izvedena češljastim instrumentom,¹¹ a na trbuhu lonci imaju vodoravna rebrasta ojačanja ispunjena ubodima štapićem (vidi T. 1-9, 14, T. 3-6, 7). Taj tip masovno rabljene keramike obilježava sva staništa u sutonu antike naših prostora, i kao proizvod starosjedilaca postupno se predaje nakon dolaska Hrvata pridošlicama, pa u stoljećima ranoga srednjeg vijeka u tim oblicima prepoznamo staro-hrvatsko lončarstvo.¹²

Teško se može odrediti i ulomak duboke zdjele mrke boje, grube fature s više redova uparanih valovnica (T. 1-8), koji može pripadati inventaru osiro-mašene kasnoantičke populacije, ali i ranosrednjovjekovnom razdoblju.

Unutar površinske šute uz električni kabel pronađen je lijep primjerak novca cara Maksimina Tračanina, kovanog između godine 236. i 238. Kovanica ima promjer od 30 mm, debljine je 3,5 mm, težine 24 grama. Na aversu je prikazano carevo poprsje okrenuto udesno, s natpisom: IMP MAXIMINVS PIVS AVG. Na reversu je vidljiv lik Viktorije okrenute udesno, koja drži vijenac i palminu grančicu, s natpisom VICTORIA AVG S C.

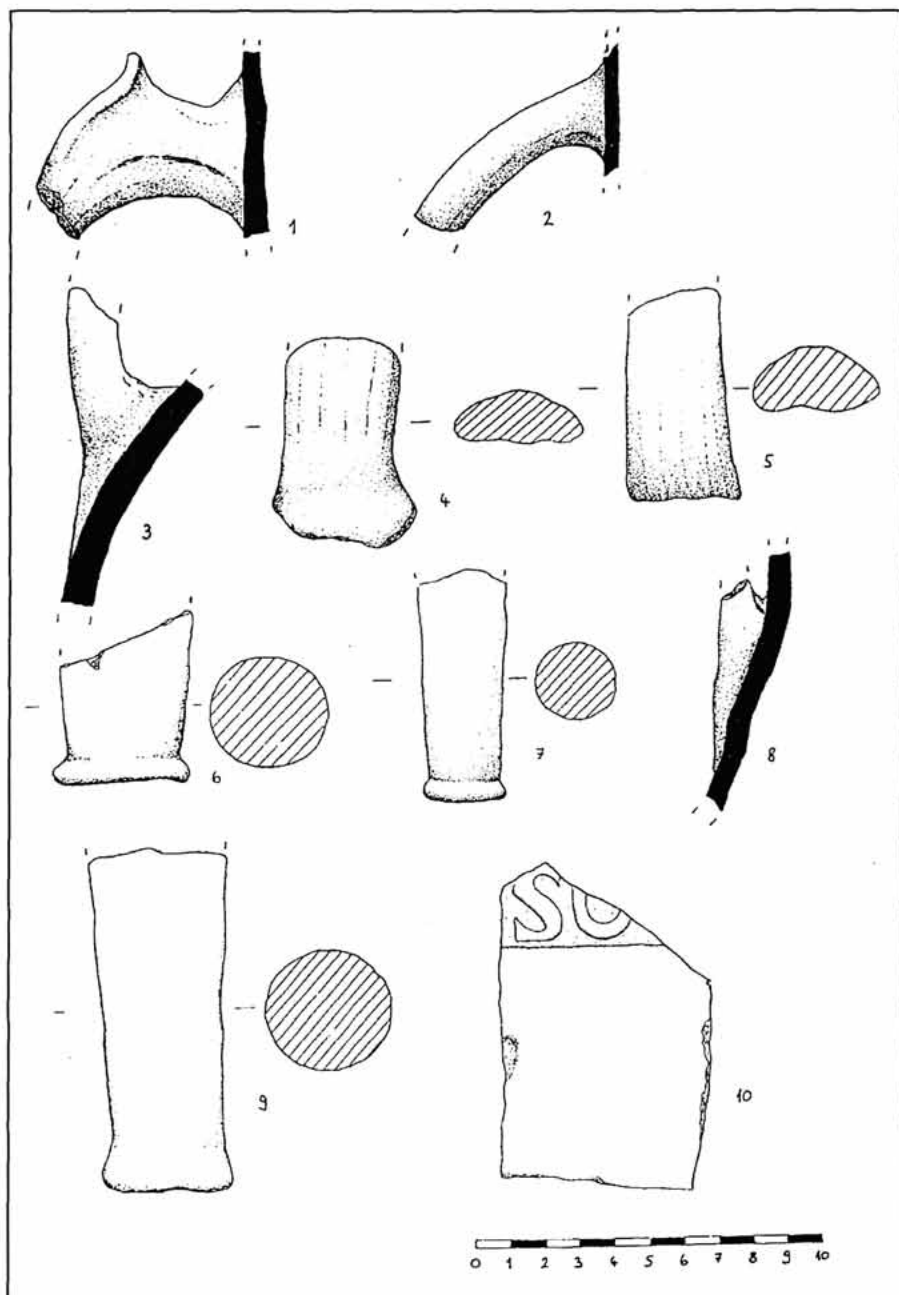
Površinu sonde južnije od zida "A1" (prema pročelju katedrale) odmah ispod uličnog opločenja karakterizira potpuna ispremiješanost naslaga, s dominacijom u svoj debljini profila novovjekih kosturnih ostataka s ponekim ulomkom glazirane keramike. U istočnom kutu sonde nalaze se ostaci pačetvorinasta osuarija (kosturnice) čije je dno ukopano u razinu antičkog pavimenta, pa se posvuda nalaze rasute kockice mozaika (Sl. 2, "F"). U širini od svega nekoliko cm u procjepu između zida "A1" i sjevernog zidića kosturnice ostao je sačuvan fragment poda prekrivenog mozaikom (Sl. 2, 3, "E"). Sve su kockice dobro sječene, dimenzija 1,5 x 1,2 x 1,5 cm u prosjeku, načinjene od bijelog vapnenca. Zapadnije od ruba kosturnice vide se tragovi zida položena na podlogu od morta ili prije zidana pačetvorinastog postamenta. Prema jugozapadu mozaični je pod prekopan s brojnim ukopima koji nisu išli mnogo dublje zbog plitkoće kamenog živca. Kada smo čišćenjem ostataka pokojnika

⁹ J. JELIČIĆ-RADONIĆ, 1994, Sl. 17, Sl. 20.

¹⁰ *I GOTI*, Milano 1994, 245, fig. III. 148.

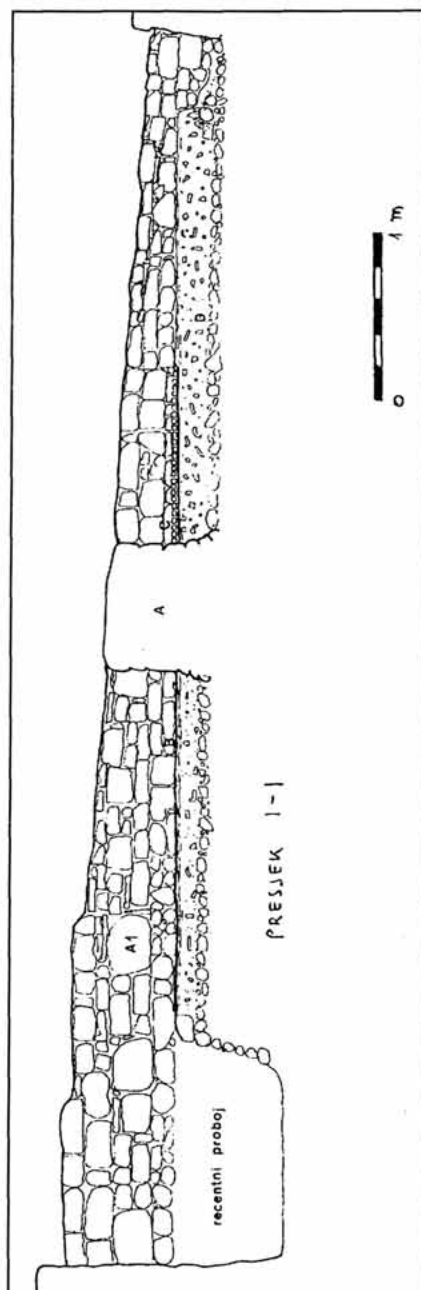
¹¹ M. ORLIĆ - R. MATEJČIĆ, 1982, 161-168.

¹² R. STARAC, 1994, 9-31, Sl. XIV-XVII.

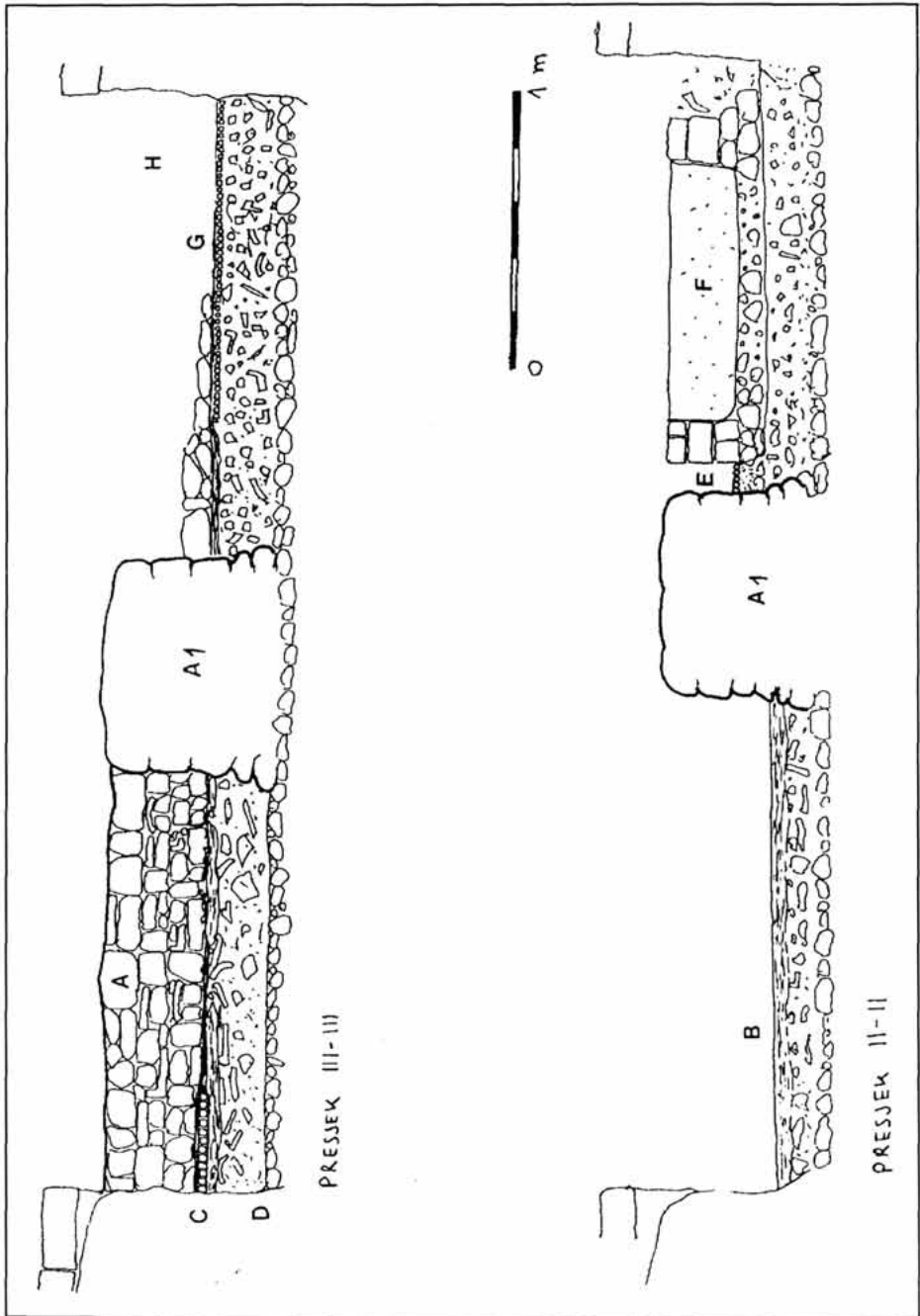

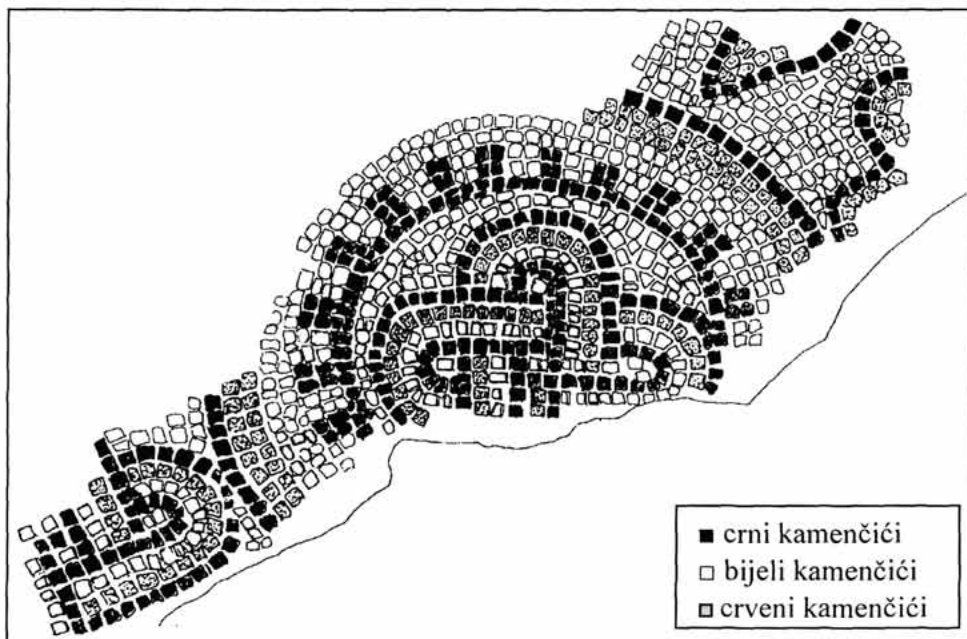
T. 2

(bez priloga ili tragova nošnje) došli do ruba sonde, počeli su se iznova pojavljivati rasuti dijelovi mozaičnog pavimenta, a zatim i očuvan ulomak podnice dekoriran trobojnim mozaikom (vidi Sl. 2 i 3, "G"). Nad očuvanim dijelom poda leži desetak cm deo masna gara, pun pepela i ugljena, nastao gorenjem drvenoga grednjaka krovne konstrukcije. Očuvan ulomak mozaika proteže se dalje prema jugozapadu podno uličnog opoločenja, a s obzirom na značajan pad terena u sklopu ogradnog podzida trga mogli bi se očekivati ostaci kasnoantičkog perimetralnog zida okomitog na zid "A1", koji se pruža smjerom sjever-jug prema katedrali. Očišćena je površina dužine 110 cm, širine do 45 cm. Vidljiv je kružni medaljon sa središnjim motivom tzv. gordijskog ili salomonova čvora (promjera 35 cm) izveden nizovima kockica crne, crvene i bijele boje (Sl. 5). Medaljon obrubljuje nazubljena kružnica od crnih kockica, koja je okružena kružnicama od crvenih i crnih kocki. Uokolo se zamjećuju dijelovi nekoga složenog ornamentalnog sustava izvedenog na bijeloj podlozi, s uporabom crvenih i crnih kockica, od kojeg naslućujemo ponavljajući jednostavniji motiv učvorenog ili prepletenog križa. Ulomak pavimenta pomno je zatrpan pijeskom i čeka bolje dane, odnosno sustavno istraživanje trga i pristupne ulice uz konzervatorski tretman mozaika, koji bi se zbog trošnosti morao muzealizirati, a na njegovo mjesto trebalo bi postaviti svima vidljive kopije.

Sl. 3.

Sl. 5.

Sondom na rubu trga Cimiter zašli smo u mali dio areala nekoga prostranog kasnoantičkog kompleksa, koji orijentacijom zida ne slijedi urbanu matricu Senije klasične antike. Međutim, očigledna je sukladnost rastera zatečenog dijela građevine s romaničkom katedralom sv. Marije, pa i starim zvonikom. Identične nivelete hodne površine u sve tri dijelom otkopane prostorije upućuju nas na zajedničko funkcioniranje kompleksa podignuta izvan areala vrlo guste antičke reprezentativne baštine, koja se nalazi svega 40-ak metara južnije. Različite podne obloge u prostorijama istog kompleksa upućuju na veće ili manje značenje funkcija. Tako prostorija s pavimentom od zaglađena morta pripada interijeru neke pomoćne prostorije, dok susjedna prostorija s podom prekrivenim krupnim kockama od crvene opeke može pripadati predvorju, hodniku ili nekom atriju. Glavna pak prostorija, prekrivena bijelim mozaikom s raspoređenim ornamentalnim geometrijskim ili stiliziranim vegetabilnim motivima, ima očitu javnu i reprezentativnu, središnju funkciju.

Vratimo se bar preliminarnoj analizi motiva "salamonova" čvora i kontekstu njegove primjene u mozaičkoj umjetnosti. To je tradicionalna motiv naslijeđen još od razdoblja helenizma.¹³ Na području provincije Dalmacije

¹³ I. ČREMOŠNIK, 1984.

počinju se pojavljivati s novim trendovima u izradi mozaika tijekom 3. stoljeća, a masovnije se taj motiv primjenjuje na mozaicima 4., i posebice 5. stoljeća. U 5. stoljeću postaje jednim od omiljenih simboličnih motiva kršćanskog kulta, pa se postavlja na podove bazilika, baptisterija i sličnih prostora.¹⁴

M. Buzov taj motiv i način izvedbe vezuje uz širenje utjecaja putem dogmi, ali i majstora i obrtnika iz Akvileje, pa tako i raskošni mozaici 5. stoljeća u Saloni (kompleksi na Marusincu) nastaju pod izravnim uplivom Akvileje.¹⁵ U Akvileji i njoj pripadajućem području gotovo da nema značajnije crkve bez hodnih površina dekoriranih mozaikom. U velikoj bazilici u Konkordiji s početka 5. stoljeća nalazimo motiv salamonova čvora,¹⁶ a također i u episkopalnom kompleksu u Akvileji, bazilici "del monastero", kao i u bazilici na "piazza della corte" u gradu. U crkvi "S. Maria" u Gradu naš je motiv nešto mlađi, nastao na prijelazu 5. u 6. stoljeće,¹⁷ jer je Grado obnavljan nakon prolaska i razaranja Huna godine 452. U istoj crkvi mozaici se obnavljaju u zadnjoj četvrtini 6. stoljeća, također s uporabom motiva čvora u kružnom medaljonu. Ovoj, posljednjoj fazi obnove mozaika pripadaju i podnice crkve sv. Eufemije u Gradu.¹⁸

Naš uzorak, datiran 6. stoljećem, prisutan je i u Trstu, u crkvi "Madonna del Mare", a u bazilici "S. Giusto" nalazi se u središnjoj lađi.

Istom razdoblju pripadaju i vrlo raskošni mozaici bazilike u Vrsaru.¹⁹

Ipak, ako još više suzimo mogući krug ishodišta i vrijeme izrade, radno se priklanjamo 5. stoljeću. Senjski je motiv tako prisutan u sklopu kompleksa tzv. "pre-eufrazijeve" bazilike episkopija u Poreču.²⁰ Prostrani samostanski sklop Sv. Andrije u Beticima kod Barbarige ima među očuvanim dijelovima mozaika i motiv po izvedbi identičan senjskom ulomku, a datiran je na početak 5. stoljeća. Motiv identične izvedbe ali i veličine prisutan je u kružnim medaljonima osebujnog baptisterija antičke Emone (Ljubljane). Emonu su dijelom spalili Vizigoti, prolazeći ovuda između godine 401. i 408., pa pripadaju razdoblju obnove iz prvih desetljeća 5. stoljeća.²¹

¹⁴ GAMZIGRAD, 1983, 69-73, Sl. 60.

¹⁵ M. BUZOV, 1991.

¹⁶ J.-P. CAILLET, 1993, fig. 92, 105, str. 134-139, fig. 120, str. 189-193.

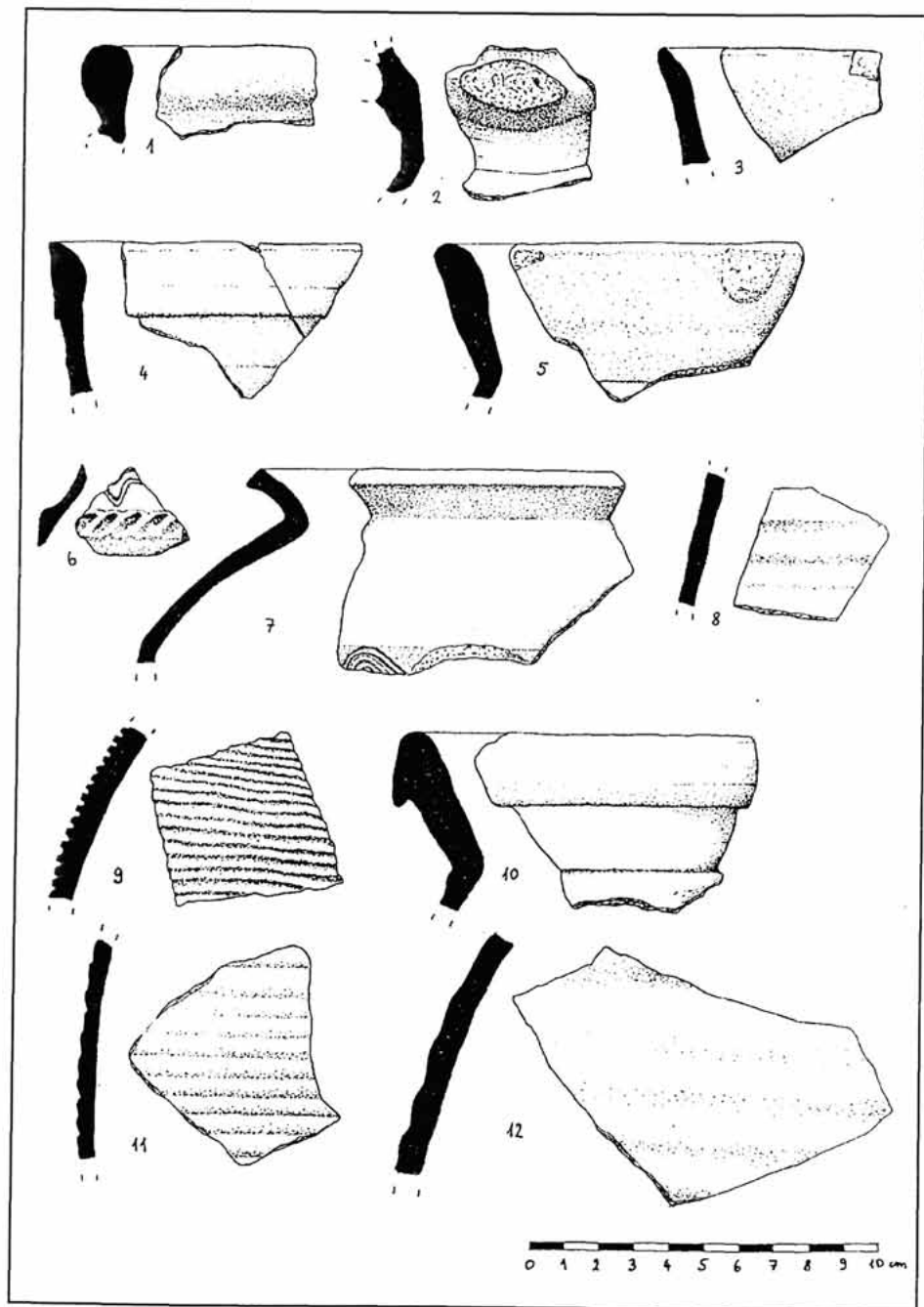
¹⁷ J.-P. CAILLET, 1993, fig. 147, str. 151-157.

¹⁸ J.-P. CAILLET, 1993, fig. 177, 178, 188, 189, str. 287-290, fig. 210.

¹⁹ G. BOVINI, 1974, fig. 71, str. 121-124.

²⁰ G. BOVINI, 1974, fig. 46.

²¹ J.-P. CAILLET, 1993, fig. 235, 256, 257, str. 339-340, str. 360-370, fig. 273, str. 379 fig. 304, 305.

Tako analizom rezultata sondiranja dolazimo do zaključka da je kompleks na trgu Cimiter nastao u kratkom razdoblju na do tada neurbaniziranom gradskom zemljištu. On je nastao u blizini niza antičkih poganskih hramova, ali u razdoblju konačne i potpune afirmacije kršćanstva kao državne vjere.

U iskapanjima područja oko začelja katedrale pronađeni su brojni i reprezentativni artefakti visoke kulture stanovnika klasične Senije, no s krajem 4. stoljeća kao da staje život. Nije posve jasno kakvim monumentalnim građevinama pripadaju ostaci zabilježeni u najnovijim iskopavanjima,²² u ulici uz začelje katedrale, ali još smo daleko od mogućnosti da sustavom sondi jednog dana povežemo konce i bar dijelom shvatimo sudbinu urbanističkog širenja i sažimanja antičkog Senja do trenutka konačne propasti i novog uskrsnuća. Romanička katedrala građena je zasigurno nad tada još vidljivim kasnoantičkim arhitektonskim ostacima. Ona orijentacijom (sjever-jug) odudara i od rastera poganskog antičkog urbanizma ali odstupa i od kanona. S druge strane, treba uzeti u obzir strminu obronka i skučenost prostora, pa postaje izglednom mogućnost da je katedrala poštovala starokršćansku orijentaciju (a možda i titulare) ne samo bazilike već i njoj pripadajućeg kompleksa.²³ Ako je tada velika *Senia* bila još od antičkog doba sjedište biskupa, a ta je mogućnost vrlo vjerojatna, onda moramo uz baziliku tražiti i biskupski dom, atrij, narteks, krstionicu i pomoćne prostorije. Sve te dileme trebale bi biti razriješene sustavnim iskopavanjem trga.²⁴

Na području sjevernog primorja nema odviše starokršćanskih crkava s mozaičnim podovima. Svakako treba spomenuti u vojno-strateškom smislu vrlo značajnu Tarsatiku, ali u snazi grada ona je posve inferiorna Senju. Na području grada postojala je ceterijalna crkva sv. Andrije s mozaikom na kome je bio natpis s imenom donatorice. Stara crkva sv. Marije (Duomo) podignuta je nad prostranim ostacima termi, čije podove krasi izvrsni mozaici.²⁵ Posve je sigurno da nukleus kršćanske bogomolje nastaje upravo nad termama u vrijeme kada javno kupanje biva okarakterizirano sablažnjivim činom.

²² M. GLAVIČIĆ, 1995. M. Glavičić spominje sloj paljevine debeo 4-10 cm, a I. Degmedžić također navodi da je hram *Magnae Mater* stradao u požaru. Ti požari ne moraju biti iz istog razdoblja, a niti uzrokovani samo nasilnim putem.

²³ M. VILIČIĆ, 1967/68, 54-86.

²⁴ Zanimljiva je pojava položaj srednjovjekovnih zvonika, koji se postavljaju potkraj starokršćanskog baptisterija ili nad njim, spomenimo primjere Poreča, Pule ili Novigrada.

²⁵ N. NOVAK, 1993, 175-204.

Ako izuzmemo episkopalni ranokršćanski kompleks na osorskom groblju i dvije prostrane crkvene građevine iz istog razdoblja na Punta Križi, najveća je koncentracija starokršćanskih crkava na otoku Krku.²⁶ Njihov broj stalno raste, pa trenutno znamo za postojanje 15-ak crkava i eremitaža. Za razumijevanje kasnoantičke povijesti Senja presudna će biti istraživanja velikog naselja u uvali Mala luka (Bosar) s pripadajućim kastrumom te do sada ubicirane 3 starokršćanske crkve, od kojih je najveća bazilika golemih dimenzija.

Taj urbanistički kompleks drugo je otočno lice Senije, koja u sumraku antike priprema odstupnicu za siguran bijeg i obranu od barbara. Nešto dalje, u plodnoj bašćanskoj kotlini, za sada znamo za postojanje 3 ranokršćanske crkve. Ona podno kapele sv. Marka na plaži ima velike površine pod mozaikom, drukčijeg radioničkog ishodišta od senjskog ulomka. Trobrodna bazilika, nedavno otkrivena sondiranjem u predjelu "Mire" u polju između Jurandvora i Baške, ima mozaikom prekriven pod, a u pomoćnoj prostoriji i natpis donatora.²⁷ Pri radovima na uređenju opatije sv. Lucije u Jurandvoru pronađeni su ulomei mozaika izvedenog u trobojnim kockicama, a pripadali su podu svetišta malog oratorija u uglu kasnoantičke vile. Sve to navodimo radi stjecanja makar sumarne slike gustoće i kvalitete starokršćanskih zajednica u neposrednom okruženju Senije. Ostaje na kraju otvoreno pitanje vjerodostojnosti informacija o osnutku starokršćanske biskupije u Senju.²⁸ Skloni smo prihvatiti mišljenja Cambija,²⁹ Bogovića³⁰ i Nekića³¹ o istinitosti navodnog spomena prvoga poznatog senjskog biskupa Lovre u pismu pape Inocenta I. (401.-407.) U tom pismu papa opominje na opasnost širenja pristaša Fotinove hereze, čiji sljedbenici iz Panonije bježe prema Dalmaciji. Problem pokazuje postojanje više "Senija" na području Carstva, koje su također bile episkopalnim središtima. No, u slučaju protjerivanja sljedbenika Fotinova učenja doista je teško pretpostaviti da su oni mogli doći u Italiju kad su im mnogo zgodnije utočište pružale planine jadranskog zaleđa. S druge strane M. Jarak navodi vrela i radove drugih istraživača,³² koji su, izgleda, malo očitije navodili vodu na svoj mlin, tumačeći greškom pisara papske kancelarije koji je napisao umjesto "Laurentius Sirmiensis" - "Seniensis" (?).

²⁶ P. CHAVALIER, 1996, 20-24.

²⁷ R. STARAC, 1996, 137-141.

²⁸ D. FARLATI, 1769, 115-116.

²⁹ N. CAMBI, 1976, 240.

³⁰ M. BOGOVIĆ, 1997, 291-328.

³¹ D. NEKIĆ, 1997.

³² M. JARAK, 1990, 75-90.

Na kraju, vratimo se malo problemu paljevinskog sloja prisutnog na Cimiteru, ali i drugdje po Senju. Prva stvarna najezda koja je izazvala velika pomicanja stanovništva, bila je seoba Vizigota prema Italiji. Unatoč nagađanjima povjesničara, arheoloških argumenata, ni tragova njihova prolaza primorjem nema. Sve ostale horde i ratni vihuri zaobilaze naš dio obale zbog izdvojenog položaja izvan najkraćih putova prema padskoj ravnici. U vrijeme Gotsko-bizantskog rata ovdje su se mogle voditi tek ograničene operacije s malim snagama, jer Senj leži duboko u zaleđu izvanjskih otoka i plovidbenih ruta. Ostaje nam tek razdoblje prvog vala avaro-slavenskih najezdi na prijelazu 6. u 7. stoljeće. Sitni arheološki materijal govori nam o intenzivnom životu grada i trgovačkim vezama do kraja 6. stoljeća. Masovni priljev Slavena, a za njima i Hrvata, nisu ni mogle ni htjele zaustaviti šačice slabo plaćenih bizantskih stražara po rasutim utvrdama uokolo kanala. Grad je bio izložen kao na dlanu nadirućim skupinama s Vratnika. Vjerojatno je već ranije većina građana sjela u barke i otplovila put Baške i Korintije, potraživši utočište na otoku. Debeo sloj paljevine nad horizontom 6. stoljeća unutar oratorija i vile u Jurandvoru pokazuje da su se prevarili u procjeni.

Literatura:

- Tamas BEZECZKY, Amphorae from the Forum of Emona, *Arheološki vestnik*, 45, Ljubljana, 1994.
- Mile BOGOVIĆ, Crkveno ustrojstvo današnjeg područja riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, *Riječki teološki časopis*, IV/2, Rijeka, 1997.
- Giusseppe BOVINI, *Le antichità cristiane della fascia costiera istriana de Parenzo a Pola*, Bologna, 1974.
- Marija BUZOV, Mozaička dekoracija u kasnoantičkoj arhitekturi na istočnoj obali Jadrana, *Prilozi Instituta za arheologiju*, 8, Zagreb, 1991.
- Jean-Pierre CAILLET, L'evergetisme monumental chretien en Italie et a ses marges, *D'apres l'epigraphie des pavements de mosaïque Collection de l'ecole Française de Rome 175*, Roma, 1993.
- Nenad CAMBI, Neki problemi starokršćanske arheologije na istočnoj obali Jadrana, *Materijali*, XII, Zadar, 1976.
- Pascale CHAVALIER, *SALONA II - Ecclesia Dalmatiae*, Ecole française de Rome, 1996.
- Irma ČREMOŠNIK, *Mozaici i zidno slikarstvo rimskog doba u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1984.
- Ivančica DVORŽAK-SCHRUNK, Dioklecijanova palača od 4. do 7. stoljeća u svijetlu keramičkih nalaza, *VAMZ*, 3. s., XXII, Zagreb, 1989.

- Danielle FARLATI, *Illyricum sacrum*, vol. IV, Venecija, 1769.
- Miroslav GLAVIČIĆ, Izvješće o provedenim arheološkim istraživanjima pri uređenju pločnika u ulici P. R. Vitezovića i I. Hreljanovića tijekom veljače i ožujka 1995, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995.
- Mirja JARAK, O spomenu marka Sirmijskog u Mansijevoj zbirci koncilskih akata, *Opuscula arcaeologica*, 14, Zagreb, 1990.
- Jasna JELIČIĆ-RADONIĆ, *Gata - crkva Justinijanova doba*, Split, 1994.
- Robert MATIJAŠIĆ, Rimske krovne opeke s radioničkim žigovima na području sjeverne Liburnije, *Izdanja HAD-a*, Zagreb, 1989.
- Darko NEKIĆ, *Senjska biskupija u srednjem vijeku*, diplomski rad na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1997.
- Nino NOVAK, Starokršćanska Tarsatica, *Diadora*, 15, Zadar, 1993.
- Marijan ORLIĆ, Podmorsko arheološko nalazište Ilovik, *Izdanja HAD-a*, 7, Zagreb, 1982.
- Marijan ORLIĆ - Radmila MATEJČIĆ, Rezultati prve faze hidroarheoloških istraživanja u cresko-lošinjskim vodama, *Izdanja HAD-a*, 7, Zagreb, 1982.
- Ranko STARAC, Rezultati najnovijih arheoloških istraživanja obavljenih na prostoru Lovranštine, Mošćeništine i Brseštine, *Liburnijske teme*, 8, Opatija, 1994.
- Ranko STARAC, Sulla scoperta di un'altra chiesa paleocristiana nell'isola di Krk, *Hortus Artium Medievaium*, 2, Zagreb - Motovun, 1996.
- Verena VIDRIH-PERKO, Rimskodobna keramika z Ajdovščine pri Rodiku, *Arheološki vestnik*, 48, Ljubljana, 1997.
- Melita VILIČIĆ, Grafička rekonstrukcija katedrale sv. Marije u Senju, *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967/68.
- I GOTI*, Milano, 1994.
- GAMZIGRAD - Kasnoantički carski dvorac*, Beograd, 1983.
- PHAROS - Antički Stari grad*, MGC, Zagreb, 1995/96.

RESULTATE DER 2. PHASE DER ARCHAEOLOGISCHEN UNTERSUCHUNGEN
AUF DEM PLATZ CIMITER IN SENJ

Zusammenfassung

Anfangs des Jahres 1993 wurden archaologische Untersuchungen auf dem noerdlichen Teil des Platzes Cimiter gegen die Vorderseite der Senjer Kathedrale ausgefuehrt.

Es wurden Teile des ausgedehnten Gebaeudekomplexes festgestellt, die nach Bauweise, begleitendem kleinem archaologischem Material und besonders nach charakteristischer Zier des Mosaikfussbodens auf das 5. Jh. datiert wurden. Das Motiv des Salomonischen Knotens ist eine von den auf dem Mosaikfussboden gern ausgenuetzten Darstellungen der fruechristlichen Denkmaler des aquileischen Kulturkreises. Dieser Fund ist sehr anregend fuer zukuenftige Forschungen des Bereichs der Kathedrale und fuer die Definierung des fruechristlichen Ausgangspunktes der antiken Senia, die zur Zeit der ostrogotischen und fruehbyzantinischen Herschung wahrscheinlich ein bedeutendes Zentrum der Ansiedlungen und der Aufsichtsstationen laengs der Kueste des anliegenden oestlichen Teils der Insel Krk war.

THE RESULTS OF THE FIRST PHASE OF ARCHEOLOGICAL PROBINGS
ON THE CIMITER SQUARE OF SENJ

Summary

Some probing archeological researchings were made on the north side of the Cimiter Square opposite the cathedral church facade early in the 1993. Some parts of the huge building complex were found there and, by comparing the style of building, the accompanying tiny archeological materials, specially the characteristic decoration of the mosaic floors, it was dated back to the 5th century. The motif of "Salomon's knot" has been one of the series of a frequently exploited symbolic narrative on the mosaic floors of early-christian monuments of the Aquilean cultural circle. This discovery has been rather encouraging for possible future explorings of the cathedral church circuit and defining of an early christian origin of the ancient Senia, which must had been an important centre during the Ostrogothic and early Byzantine rule to which were gravitating simultaneously the settlements and control stations along the coast of neighbouring east part of the island of Krk.